

Управління кредитним ризиком, як інструмент забезпечення економічної безпеки комерційного банку

Шпильовий В.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки, фінансів, обліку і аудиту
Черкаської філії ПВНЗ «Європейський університет»

Андрушкевич Н.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Черкаської філії ПВНЗ «Європейський університет»

У статті розглянуто актуальні питання, пов'язані із забезпеченням економічної безпеки діяльності комерційного банку. Автором виділено та згруповано основні проблеми економічної безпеки банківської діяльності. Сформульовані принципи діяльності керівництва банку щодо виявлення і нейтралізації загроз діяльності банку. Розглянуто кредитні ризики, їх класифікація і джерела виникнення. Особливу увагу приділено організації управління ризиком комерційного банку. Приведення в систему всіх видів ризиків і групування методів управління ними дозволяє краще вибудувати роботу банку з мінімізації ризику.

Ключові слова: загрози, ризики, стійкість, конкурентоспроможність, ефективність, комплексність, системність, формалізація, керуваність, ризик-менеджмент.

Шпилевой В.А., Андрушкевич Н.В. УПРАВЛЕНИЕ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ КАК ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

В статье рассмотрен актуальный вопрос, связанный с обеспечением экономической безопасности деятельности коммерческого банка. Автором выделены и сгруппированы основные проблемы экономической безопасности банковской деятельности. Сформулированы принципы деятельности руководства банка по выявлению и нейтрализации угроз деятельности банка. Рассмотрены кредитные риски, их классификация и источники возникновения. Особое внимание уделено организации управления риском коммерческого банка. Приведение в систему всех видов рисков и группировка методов управления ими позволяет лучше выстроить работу банка по минимизации риска.

Ключевые слова: угрозы, риски, устойчивость, конкурентоспособность, эффективность, комплексность, системность, формализуемость, управляемость, риск-менеджмент.

Shpylovyi V.A. Andrushkevych N.V. CREDIT RISK MANAGEMENT AS A TOOL OF ECONOMIC SECURITY OF THE COMMERCIAL BANK

The article deals with the topical issues related to the economic security of the commercial Bank. The author identified and grouped the main problems of economic safety of banking activities. The principles activities of the Bank's management to identify and neutralize threats to the Bank's activities. Considered credit risks, their classification and sources of origin. Special attention is paid to the organization of risk management of commercial banks. To codify all types of risk and group management methods allows you to better organize the work of the Bank by minimizing risk.

Keywords: threats, risks, sustainability, competitiveness, efficiency, completeness, consistency, formalization, control, and risk management.

Призначенням банківської системи є забезпечення процесу міжрегіонального і міжгалузевого переливу капіталу, а також структурної перебудови в усьому народному господарстві. Ефективність кредитної діяльності безпосередньо залежить від діяльності посередницьких інститутів – у першу чергу банків, акумулюючих розосереджені потенційні ресурси і вибирають найбільш вигідні напрямки їх вкладень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління кредитними ризиками і безпеки кредитного процесу перебувала в полі зору І. Аванесова, С. Архіреєва, О. Барановського, К. Блумфільда, А. Бриштелева, П. Каллаур, О. Ковальова, П. Ковальова, О. Попадинця, О. Смирнова, Д. Фомина та ін. Водночас в їх публікаціях пов'язані з цим питання розглядаються фрагментарно, без комплексного підходу до розв'язання існуючих

проблем і недоліків та до управління кредитними ризиками в рамках кредитного процесу, що унеможлиблює його реальну оптимізацію.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є аналіз методів управління кредитними ризиками комерційного банку та рекомендації щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Кредитування виробництва та кінцевих споживачів є основною економічною функцією, яку покликана виконувати банківська система.

Операції комерційних банків по кредитуванню фізичних та юридичних осіб становлять основу їх активної діяльності, оскільки успішне здійснення цих операцій веде до отримання основних доходів, сприяє підвищенню надійності і стійкості комерційних банків. В іншому випадку невдача у кредитуванні супроводжує розорення і банкрутства кредитних організацій [1].

Число установ у банківській системі продовжує скорочуватися. Багато банків, у яких відкликано ліцензії, мали досить серйозний вагу на різних сегментах кредитного ринку. Криза здебільшого комерційних банків проявлявся у зростанні простроченої заборгованості по кредитах і була зумовлена грубими порушеннями в управлінні банківськими ризиками (ліквідності, кредитними, процентними, валютними, фондовими і т. д.).

Кредитні операції комерційних банків є одним з найважливіших видів банківської діяльності. На фінансовому ринку кредитування зберігає позицію найбільш прибуткової статті активів кредитних організацій, хоча і найбільш ризикованою. Кредитний ризик, таким чином, був і залишається основним видом банківського ризику.

Кредитний ризик являє собою ризик невиконання кредитних зобов'язань перед кредитною організацією третьою стороною. Небезпека виникнення цього виду ризику існує при проведенні позичкових та інших порівнянних до них операцій, які відображаються на балансі, а також можуть носити забалансовий характер [2].

Управління та ризик – взаємопов'язані компоненти економічної системи. Перший може виступати джерелом другого. Управління ризиком – це процес виявлення рівня невідзначеності, прийняття та реалізації управлінських рішень, що дозволяють запобігти або зменшити негативний вплив на процес і результати відтворення випадкових факторів, одночасно забезпечуючи високий рівень підприємницького доходу.

Управління кредитним ризиком в банку являє собою організований вплив суб'єкта управління (співробітники банку, які здійснюють діяльність з кредитування позичальників; керівний персонал) на об'єкт управління (кредитний ризик; діяльність співробітників, задіяних в кредитних операціях) з метою зниження (підтримання на допустимому рівні) показників кредитного банку.

В діяльності банків за оцінкою кредитоспроможності найбільш поширеним недоліком є відсутність достатньої інформації про фінансовий стан позичальників і часто невміння виявити помилкову інформацію про них (не можна ігнорувати випадки навмисного спотворення позичальниками офіційної бухгалтерської звітності, як правило, або за рахунок завищення одержуваних доходів або заниження витрат) [3].

Крім цього, українським банкам не вистачає інформації про кредитну історію позичальників, досвіду взаємодії у цій зв'язку з іншими кредитними організаціями. Не менш значущим чинником, що знижує ефективність оцінки кредитоспроможності позичальників, є недостатньо глибоке вивчення банком їх економічної діяльності. Відомо, що на ринку можуть змінитися ціни, загостритися конкуренція. Під дією такого роду факторів вартість активів компанії-позичальника може істотно знизитися, прогнози виявляються неспроможними, збільшаться ризики, а ймовірність отримання кредитної організацією збитків зростає. Відсутність аналізу сценаріїв розвитку подій у бізнесі клієнта, різноманітних моделей поведінки банку при виникненні несприятливих подій не дозволяє правильно розрахувати наслідки кредитування, знижує його ефективність.

На наш погляд, однією з найсерйозніших проблем є не тільки відсутність у більшості вітчизняних банків власних ефективних методик оцінки ймовірності дефолту, але й просте нерозуміння керівництвом банку необхідності такого роду оцінки, зумовленої недостатністю інформації, одержуваної від позичальників.

При визначенні внутрішнього рейтингу позичальника повинна враховуватися як фінансова інформація, отримана з бухгалтерської, статистичної, управлінської звітності клієнтів банку та інших джерел, так і нефінансова: відомості про склад акціонерів, рівні менеджменту позичальника, стан галузей і регіонів, вплив держави на діяльність клієнтів банку.

Таким чином, рейтингова система повинна бути досить гнучкою і об'єктивною, такою, яка дозволяє брати до уваги не тільки цифрові

показники діяльності контрагента, що класифікується, але й інформацію про його бізнесі, не виражену кількісно.

Класифікація позичальників по внутрішніх кредитних рейтингах дозволяє ввести формалізовану технологію оцінки кредитного ризику на всіх етапах кредитування (як при первинному аналізі кредитної заявки, так і при поточному моніторингу кредиту).

Кредитним ризиком є ризик виникнення у комерційного банку збитків внаслідок невиконання, невчасного або неповного виконання боржником фінансових зобов'язань перед банком відповідно до умов договору [4, с. 18].

Концентрація кредитного ризику проявляється в наданні великих кредитів окремому позичальнику або групі пов'язаних позичальників, а також внаслідок приналежності боржників кредитної організації або окремим галузям економіки, або до географічними регіонами або за наявності ряду інших зобов'язань, які роблять їх вразливими до одних і тих же економічних факторів.

В ході мінімізації кредитного ризику в рамках економічної безпеки на основі доступних джерел інформації так чи інакше в кінцевому рахунку все одно вирішується головне завдання підготовки свого роду «досьє» на юридичну особу – потенційного позичальника і «портрета» на окремих громадян при ритейлі [5]. Одна з найважливіших функцій управління ризиками комерційного банку – організаційна. В цілому організація управління ризиком – система взаємопов'язаних в єдину технологію процесів управління (рис. 1).

Наявність великої кількості факторів ризику несприятливо впливає на діяльність кредитних організацій. Тому управління ризиками набуває все більшого значення і стає одним з найважливіших умов забезпечення економічної безпеки банків. Для реалізації цілеспря-

мованого та ефективного управління ризиками необхідні значні організаційні зусилля, витрати часу й інших ресурсів. У першу чергу необхідна оцінка ринкової вартості кредитного портфеля. Його детальний аналіз дає змогу визначити специфічні ризики, які повинні бути піддані управлінню.

Не менш важливими факторами, що визначають величину ринкової вартості кредитного портфеля, є строк, на який надано кредит і розмір резерву на можливі втрати по позиках, що є основною статтею витрат по портфелю позичок комерційного банку.

Чим менше термін і розмір сформованого резерву, тим легше здійснювати процес управління банківськими кредитними ризиками.

Від структури якості кредитного портфеля залежать стійкість банку та його майбутнє. Цьому сприяє систематична та планомірна розробка та вдосконалення методології управління кредитними ризиками та створення організаційної структури для її реалізації у повсякденній банківській практиці.

Кредитний ризик можна розглядати як найбільший, притаманний банківській діяльності. На думку більшості авторів, це ризик неповернення позичальником отриманого кредиту і відсотків по ньому. Причому до кредитних ризиків відносяться такі види ризиків як: ризик непогашення кредиту, ризик прострочення платежів, ризик забезпечення кредиту і т. д. [6].

Ризик непогашення кредиту означає небезпеку невиконання позичальником умов кредитного договору (повного та своєчасного повернення основної суми боргу, а також виплати відсотків і комісійних).

Ризик прострочення платежів (ліквідності) означає небезпеку затримки повернення кредиту та несвоєчасної виплати відсотків (веде до зменшення ліквідних коштів банку і може трансформуватися в ризик непогашення).

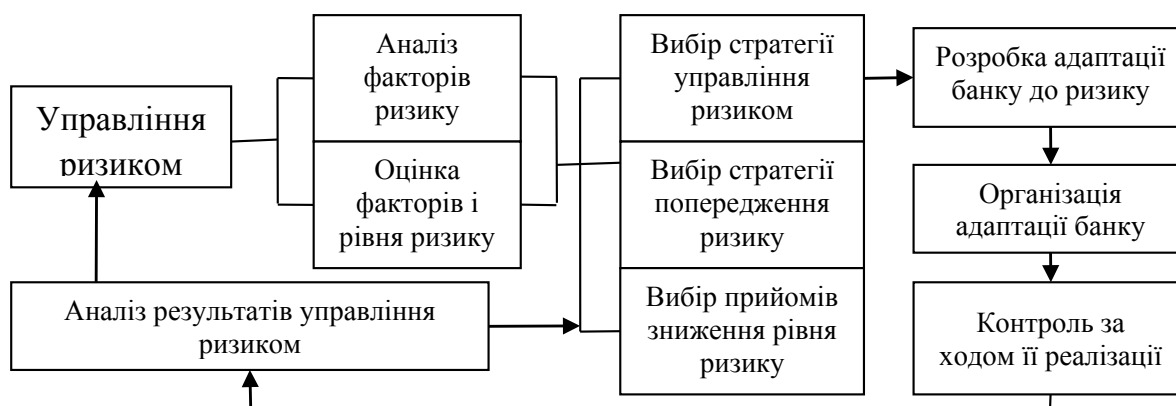

Рис. 1. Організація управління ризиком комерційного банку

Ризик забезпечення кредиту не є самостійним видом ризику і розглядається тільки при настанні ризику непогашення кредиту. Цей вид ризику проявляється в недостатності доходу, отриманого від реалізації наданого банку забезпечення кредиту, для повного задоволення боргових вимог банку до позичальника.

Ризик кредитоспроможності позичальника передує ризику непогашення кредиту, під ним прийнято розуміти нездатність позичальника виконувати свої зобов'язання по відношенню до кредиторів взагалі. Кожен позичальник характеризується індивідуальним ризиком кредитоспроможності, який присутній незалежно від ділових відносин з банком і є результатом ділового ризику і ризику структури капіталу. Діловий ризик охоплює всі види ризиків, пов'язаних з функціонуванням підприємств (закупівельна, виробнича і збутова діяльність). Але на відміну від названих видів ризику, якими може і повинно управляти керівництво підприємства, на діловий ризик впливають некеровані зовнішні фактори, особливо розвиток галузі і кон'юнктури [7].

Величину і характер ризику значною мірою визначають інвестиційні програми і вироблена продукція.

Ризик структури капіталу обумовлюється структурою пасивів та посилює діловий ризик. Видаючи кредит, банк підвищує тим самим загальний ризик підприємства, так як використання позикових коштів підсилює за рахунок ефекту фінансового важеля можливі як позитивні, так і негативні зміни рентабельності капіталу підприємства.

Крім того, існує валютний ризик, ризик процентних ставок і інфляційний ризик, що знаходять своє відображення на величині кредитного ризику. Їх вплив в умовах нестабільності економіки може виявитися вирішальним як для банку, так і для клієнта.

Валютний ризик – це ризик курсових втрат, пов'язаних з операціями в іноземній валюті на національному і світовому ринках. Можливість втрат виникає внаслідок непередбачуваності коливання валютних курсів.

Процентний ризик – ризик скорочення або втрати банківського прибутку через зменшення процентної маржі. Іншими словами, це ризик перевищення середньої вартості залучених коштів банку над середньою вартістю по розміщених активів.

Інфляційний ризик – ризик втрати активом реальної первісної вартості при збереженні чи зростанні номінальної вартості із-за інфляції.

Виділяють наступні показники якості управління кредитним ризиком:

- 1) показник кредитної політики;
- 2) показник організаційної структури та кваліфікації працівників кредитної організації;
- 3) показник операцій по кредитуванню;
- 4) показник спостереження за виданими позиками;
- 5) показник роботи з проблемними та безнадійними позиками;
- 6) показник управління кредитним ризиком за балансовими активами.

Показник кредитної політики оцінює внутрішні документи, які визначають кредитну політику кредитної організації, в тому числі порядок розгляду заявок клієнтів на отримання позикових коштів, правила кредитування юридичних і фізичних осіб, формування досьє позичальника, порядок класифікації позик і формування резерву.

Кредитна політика має охоплювати наступні питання:

– цілі, в тому числі одержання стабільного доходу за операціями надання (розміщення) коштів при допустимому рівні кредитного ризику; формування кола надійних клієнтів; підвищення кваліфікації працівників кредитної організації; адміністрування кредитної політики;

– повноваження щодо видачі позик з визначенням одноосібних і колегіальних органів, уповноважених приймати рішення про видачу позичок (керівник кредитного підрозділу, кредитний комітет, менеджери), а також про граничні суми і терміни видаваних позик;

– присутність у кредитній політиці вимоги про обов'язковість наявності для всіх позичок вказівки на призначення позички і джерело її погашення, в тому числі вторинний (застава, поручительство);

– присутність критеріїв віднесення позичальників до економічно пов'язаним;

– опис небажаних позичок (у тому числі позики зі спекулятивними цілями, що не підходять за строками) [8].

Показник організаційної структури та кваліфікації працівників кредитної організації оцінює організаційну структуру кредитної організації в частині підрозділів, зайнятих управлінням кредитним ризиком.

Перевіряється розподіл функцій між підрозділами кредитної організації, а саме:

– здійснює кредитне підрозділ аналіз фінансового стану позичальника і його оцінку на підставі внутрішньої методики, яка встановлює залежність між значеннями показни-

ків, використовуваних для аналізу фінансового стану позичальника, і класифікаційною групою фінансового становища (хороше, середнє, погане);

- веде поточну роботу з позичальником: збір інформації, ведення досьє позичальника; аналізує фінансове становище страхової компанії, в якій застраховані предмети застави по позичці;

- здійснює розрахунок резерву на можливі втрати по позиках;

- здійснює підрозділ аналізу ризиків розробка внутрішніх нормативних документів, форм звітності, методик оцінки та аналізу кредитних рейтингів та якості забезпечення по позичці;

- аналізує відомості про проведення кредитної організацією операції по кредитуванню, виявлення факторів, що впливають на кредитний ризик.

Необхідною умовою для аналізу кредитного ризику щодо потенційного позичальника є повна і достовірна інформація про нього. Кредитної організації доцільно мати перелік документів (інформації), що запитуються у потенційного позичальника на стадії розгляду заявки на надання позики.

Показник спостереження за виданими позиками оцінює проведену кредитної організацією роботу з моніторингу виданих позичок, під яким розуміється відстеження кредитної організацією умов і ознак погіршення фінансового становища позичальника і якості обслуговування боргу, що створюють загрозу погашення позички.

Моніторинг виданої позички включає в себе як аналіз фінансової звітності позичальника, так і перевірку його діяльності на місці [9].

Моніторинг виданих позичок може проводитись кредитної організацією з різним ступенем деталізації.

Щодо позичок, спочатку отримали і зберігають високі категорії якості, припустимо обмежитися аналізом фінансової звітності позичальника. По мірі збільшення ризику за позиною кредитної організації необхідно посилити контрольні процедури:

- частіше запитувати фінансову звітність позичальника;

- отримувати від позичальника інші відомості про його діяльність;

- проводити оцінку діяльності позичальника з виходом на місце;

- отримувати інформацію про позичальника з альтернативних джерел.

Ознаками погіршення якості позики можуть служити в тому числі:

- істотне зростання зобов'язань позичальника по відношенню до його капіталу;

- зниження прибутку і рентабельності;

- погіршення ліквідності позичальника;

- екстенсивний зростання підприємства-позичальника;

- висока плинність кадрів;

- залучення позичальника в ризиковані проекти;

- негативні зміни в галузі позичальника;

- несвоєчасне та неповне подання фінансової інформації, прагнення уникнути контакту з представниками кредитної організації;

- часта зміна керівництва підприємства-позичальника;

- реорганізація підприємства-позичальника.

Показник роботи з проблемними та безнадійними позиками визначає виявляє своєчасно кредитна організація виробничі і фінансові проблеми позичальника, використовуючи для цього інформацію про фінансове становище позичальника з його регулярних фінансових звітів та засобів масової інформації, а також інформацію, отриману в результаті періодично проведених перевірок з виходом до позичальника.

В даний час практика неповернення позичальниками кредиту комерційним банкам все ще досить поширена, чому сприяє пробіл у банківському законодавстві. До сьогоднішнього дня не опрацьовано питання щодо взаємної відповідальності суб'єктів кредитно-фінансових відносин в частині дотримання принципів і умов надання кредитів. Фактично відсутній правовий механізм виявлення завідомо фіктивних кредитів. До того ж, якщо буде доведена обізнаність кредитора і позичальника про подальше безповоротні кредиту, ні для одного з учасників угоди не передбачено несення покарання.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна констатувати, що кредитний ризик має відмітні особливості і є індивідуальним для кожної кредитної установи в банківській сфері. Саме це визначає значною мірою своєрідність напрямів управління кредитними ризиками. Банк, приймаючи рішення про видачу кредиту, повинен орієнтуватися не на оцінку окремих видів кредитного ризику, а на визначення загального ризику по кожному позичальнику з урахуванням специфіки галузевої приналежності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Принципи банківського кредитування – Банківська система України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrbanking.com/>.
2. Шарипов Р. Г. Современный подход к управлению кредитным процессом при кредитовании малого бизнеса / Р. Г. Шарипов: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shamannikah.narod.ru/ruslan1.htm>.
3. Управление кредитным риском в банке: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bizkatalog.info/content/view/116/70>.
4. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.
5. Притоманова О. М. Моделювання кредитного ризику комерційного банку на основі нейронечітких технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / О. М. Притаманова. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – 20 с.
6. Сердюкова И. Д. Управление финансовыми рисками / И. Д. Сердюкова // Финансы. – 1995. – № 12. – С. 6–9.
7. Готовчиков И. Комбинированные методы оценки кредитного риска / И. Готовчиков // Бан-ковские технологии. – 2007. – №2. – С. 13-20.
8. Зуева О. А. Управление кредитным риском при кредитовании по кредитной линии: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / О. А. Зуева. – Санкт-Петербург, 2007 – 20 с.
9. Опарина Н. И. Финансовое моделирование в условиях финансового кризиса / Н. И. Опарина // Бан-ковское кредитование. – 2009. – №2 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reglament.net/bank/credit/2009_2.htm.